

Adorno'nun Estetik Kuramı Bağlamında Müzik Eserlerinde İçerik Analizine Yönelik Bir Model Önerisi

A Modal Proposal for Content Analysis in the Context of Adorno's Aesthetic Theory

İlker KÖMÜRCÜ*

Özet

Bu araştırmada müzik eserlerinin içerik analizinin yapılabilmesine yönelik bir model önerisi yapılandırılmış ve bu modeli örneklemek amacıyla Bülent Arel'in Stereo Electronic Music No.1 adlı eserinin içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizine yönelik model önerisinin yapılandırılmasından kuram olarak Adorno'nun estetik kuramı, yöntem olarak Feldman'ın eleştiri yöntemi kullanılmıştır. Adorno'nun estetik anlayışı çerçevesinde ayrıntılı ve tanımlayıcı veriler ışığında ortaya koyulan içerikle ilgili ölçütlerin belirlenmesinde tümevarımcı bir yaklaşım izlenmiştir. Araştırma sonunda, Stereo Electronic Music No.1 adlı eserin içerik analizi yapılmış, Adorno estetiği bağlamında içerikle ilgili temel nitelikleri açığa çıkarılmıştır. Yapılan eser incelemesi sonucunda, ortaya konulan modelin müzik eserlerine yönelik içerik analizi yapmak için uygun olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İçerik, Müzikte içerik, İçerik analizi, Estetik, Adorno, Adorno estetiği

Abstract

This study developed a model for content analyzes of musical works. This model was applied to the content analysis of Bulent Arel's Stereo Electronic Music No.1. In the proposed model for content analysis, the theoretical background is based on aesthetic theories of Adorno and method is based on Feldman's criticism model. An inductive approach is held on deciding on the criteria about the content which are analyzed according to a detailed and descriptive data within the context of Adorno's understanding of aesthetics. At the end of the research, content analysis of Stereo Electronic Music No. 1, which revealed the information about the content was within the context of Adorno's aesthetic, was conducted. As a result of the analysis, it was concluded that the proposed model for the content analysis is appropriate for the musical works.

Keywords: Content, Content in music, Content analysis, Aesthetic, Adorno, Adorno's aesthetic

* Öğretim Görevlisi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, ilkerkomur@gmail.com

Giriş

'Sanat nedir?', 'Kime sanatçı denir?' gibi yüzyıllardan beri sorulan ve günümüzde hâlâ cevap verilmeye çalışılan sorular postmodernizm çağında belki de bir açmazla doğru sürüklenip anlamını yitirirken, sanatın insanın bir anlatım dili olduğu gerçeği hiçbir dönemde yadsınmaz. Bu anlatım dilinin içeriği, özellikle modern estetiğin başlıca tartışma alanlarından birini oluşturmaktadır. Bu araştırmada içerik, yirminci yüzyılın önemli düşünürlerinden Theodor Adorno'nun estetik kuramı bağlamında ele alınmıştır.

1903 yılında Frankfurt'ta doğan Theodor Adorno, erken yaşlarda Alman müzik geleneği ile tanışmıştır. Adorno, ses sanatçısı olan annesi ve dönemin iyi piyanistlerinden sayılan teyzesi Agathe Calvelli sayesinde küçük yaşlardan itibaren müzik hayatının içerisine girmiş, erken yaşta piyano çalmayı öğrenmiştir. Adorno on altı yaşında bastığında Frankfurt'ta bulunan Hochschen Konservatuari'nda Eduard Jung ile piyano, Bernard Sekles ile bestecilik çalışmalarına başlamıştır (Rogers, 2001, s.23). 1924'te üniversitedeki öğrenciliğinin henüz üçüncü yılında Edmund Husserl'in fenomenolojisi üzerine doktora tezi yazarak 21 yaşında felsefe doktoru olmuştur. 1924-1927 yılları arasında Alban Berg ile Viyana'da bestecilik çalışmaları yapmıştır. 1932'de Frankfurt üniversitesinde felsefe dersleri vermeye başlamış fakat 1933'de Hitler'in iktidara gelmesi ile sürgüne gönderilmiştir. 1951'de Almanya'ya dönebilen Adorno Frankfurt Üniversitesi'nde felsefe doktoru olarak tekrar ders vermeye başlamış, 1952'de aynı üniversiteye rektör olarak atanmıştır. 1969'da hayata veda eden Adorno'nun en önemli eserleri arasında Aydınlanmanın Diyalektiği, Negatif Diyalektik, Yeni Müziğin Felsefesi ve Estetik Teori sayılabilir.

Adorno felsefeden, toplumbilime, edebiyata, bilimsel araştırma yöntemlerine kadar çok farklı alanlarda onlarca makale ve kitap yazmıştır. Bir filozof-müzisyen olarak sanat alanındaki sıra dışı ve hep eleştirel kalan düşünceleri bugün postmodern sanatın temel kavramlarının oluşmasına büyük katkılar sağlamıştır. Yeni Müziğin Felsefesi kitabında eleştiri oklarını müziğin tahakküm gücüne ve buna izin veren bestecilere yöneltirken müzik sanatındaki yenilikçi ve özgün tutumları sonuna kadar savunmuştur. Adorno, sanat eserlerinden hareketle toplumsal yasalara ulaşmaya çalışmış, bu nedenle sanatla ilgili hemen her yazısında genelde sanat, özelde müzik eserlerinin içeriğine ulaşmanın önemi üzerinde durmuştur.

Amaç

Araştırmanın amacı, içerik analizini Adorno estetiği bağlamında müzikle olan ilişkisi çerçevesinde incelemek ve müzik sanatında kullanımına yönelik bir model önerisi oluşturmaktır. Bu araştırmanın temel problemini, müzik sanatında içerik analizi uygulaması nedir? sorusu oluşturmaktadır. Bu genel amaç doğrultusunda; "Theodor Adorno'nun estetik kuramının içerikle ilgili ölçütleri nelerdir?", "Müzik sanatında içerik analizi uygulamasının öğeleri nelerdir?", "İçerik analizinin müzik sanatında uygulanabilirliği nedir?" sorularına yanıt aranmaya çalışılmıştır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırmada, Theodor Adorno'nun estetik anlayışı çerçevesinde müzik eserlerinin içeriğine ilişkin temel nitelikler belirlenmiş ve bu nitelikler çerçevesinde müzik eserlerinde içerik analizine yönelik bir model önerisi oluşturulmuştur. Araştırma, kuramsal ve betimsel nitelikte olup tarama modelinden yararlanılmıştır. Adorno'nun estetik anlayışı çerçevesinde, ayrıntılı ve tanımlayıcı veriler ışığında ortaya konmuş olan içerik ölçütlerin belirlenmesinde tümevarımcı bir yaklaşım izlenmiştir. Tümevarım yöntemi, toplanan ayrıntılı ve tanımlayıcı verilerden hareketle, incelenen ölçütlere ilişkin ana temaları ortaya çıkarmak olarak tanımlanabilir (Glaser ve Strauss, 1967). Araştırma deseni olarak, nitel araştırmanın bir kolu olan olgubilim (fenomenoloji) yaklaşımı esas alınmıştır.

Olgubilim araştırmalarında veri analizi, yaşantıları ve anlamları çıkarmaya yöneliktir. Bu amaçla yapılan içerik analizinde verinin kavramsallaştırılması ve olguyu tanımlayabilecek temaların ortaya çıkarılma çabası vardır. Sonuçlar betimsel bir anlatım ile sunulur ve sık sık doğrudan alıntılara yer verilir. Bunun yanında ortaya çıkan temalar ve örüntüler çerçevesinde elde edilen bulgular açıklanır ve yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Bu araştırmada, Adorno'nun estetik kuramı bağlamında müzik eserlerinde içerik ile ilgili anlamı ortaya çıkarmaya yönelik bir model önerisi oluşturmak amaçlandığından, araştırmanın olgusu müzik eserleridir. Olguyu tanımlayabilecek temalar, kuramının analizi sonucunda ölçütler şeklinde ortaya konmuştur. Ölçütlerin müzik eserlerinin değerlendirilmesinde kullanılabilmesi için ayrıntılı sorular geliştirilmiştir. Soruların geliştirilmesinde Edmund Feldman'ın eleştiri yöntemi izlenmiştir. Feldman'ın eleştiri yöntemi, ele alınan değer yargısına göre sanatsal nesnenin niteliklerini belirlemeye yarayan bir araç konumundadır. Feldman'ın belirlediği dört aşamanın alımlayıcı ile sanat eseri arasında kurulması beklenen etkileşimin temel süreçlerini yerine getirdiği görülmektedir. Bu süreçler, alımlayıcının sanat eseri ile ilk karşılaşmasında onu algılamasından, onunla ilgili bir yargıya varmasına kadar olan zihinsel süreçleri kapsamaktadır. Bu nedenle araştırmada Feldman'ın eleştiri yöntemi temel alınarak model önerisi yapılandırılmış, sanat eserinde içerik açısından olması beklenen nitelikler ise Adorno'nun estetik kuramıyla belirlenmiştir. Feldman yöntemine göre inceleme dört ardışık evreden oluşmaktadır. Bunlar (Feldman, 1970);

- Betimleme
- Çözümleme
- Yorum
- Yargı

Adorno estetiğinde içeriğe ilişkin her bir değer ölçütü bu dört aşamayı temel alarak modellendirilmiştir.

Evren ve Örneklem

Bu çalışmada müzik sanatında içerik analizine yönelik bir model önerisi oluşturmak ve bu modelin uygulanması öngörülmüştür. İçerik analizinin bütün müzik yapıtlarına uygulanabilmesi, araştırmancının evreninin müzik eserleri olduğunu göstermektedir. Ancak, gerek araştırmancının temel amacının Theodor Adorno'nun görüşleri çerçevesinde müzik sanatında içerik analizini tanımlamak, tanıtmak ve örneklemek olması, gerekse içerik analizinin farklı müzik türlerine uygulanmasında yöntem olarak herhangi belirgin bir farklılık bulunmaması nedeniyle müzik eserlerinde sınırlamaya gidilmiş ve yirminci yüzyıl Türk bestecisi Bülent Arel'e ait Stereo Electronic Music No.1 adlı eser ele alınmıştır.

Yirminci yüzyılda ortaya çıkan sanat akımları biçimsel stereotipten ziyade içerikle ilgili manifestolarıyla varlıklarını ortaya koymuşlardır. Bu nedenle Stereo Electronic Music No.1'in seçilmesinde de eserin yirminci yüzyılda müzikte yenilikçi bir akım olarak ortaya çıkan elektronik müzik örneği olması göz önünde bulundurulmuştur. İçerik analizi yapılacak olan eserin araştırmancının amacına uygunluğunun belirlenmesinde uzman kişilerin görüşlerine de başvurulmuştur.

Verilerin Toplanması

Veriler, doküman incelemesi yapılarak elde edilmiştir. Bilimsel bilgiyi öngören her alan gibi estetik de nesnel olabilen belirlemeleri öngörür. Öznenen bağımsız olarak varolan, tüm öznenlerin algısına ve yargısına açık olan, böylece bilgisine ulaşılabilir olan her şey nesneldir (Timuçin, 2005, s. 51). Bu araştırmada içerik analizi ile ilgili ölçütler, Theodor Adorno'nun estetik kuramının incelenmesi ve bu kuramın ilkelerinin belirlenmesi yoluyla elde edilmiştir. Örneklem olarak ele alınan eser, bu ilkeler kapsamında değerlendirilmiş, esere ilişkin veriler ortaya konmuştur.

Jay'in (2001, s. 71) de belirttiği gibi Marx, Hegel, Lucaks ve Benjamin gibi düşünürlerin yazılarında ortaya çıkan 'genç-olgun' dönem düşünürlüğü ikilemi Adorno için söz konusu değildir. Adorno'nun gençlik yıllarından beri yazdığı tüm yazılarındaki temel niteliği, çok sonraları yayımlanan ve en büyük eseri olarak kabul edilen Negatif Diyalektik adlı yapıtında da bulmak mümkündür. Bu yönüyle müzikte içerik analizine ilişkin ölçütlerin belirlenmesine yönelik doküman incelemesinde Adorno'nun bütün yazılarının kullanılma olanağı bulunmaktadır.

Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında Bülent Arel'in Stereo Electronic Music No.1 adlı eserinin içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizi modeli, alılmayıcının eserle ilgili bir yargıya varabileceği şekilde yapılandırılmıştır. Bir yargıda bulunmak, iki ya da daha çok terim arasında bağ kurmak ya da daha geniş anlamda iki ya da daha çok kavram arasında benzerlik, karşıtlık, azlık, çokluk, kapsamlılık, bağıllık gibi ilişkiler belirlemektir. "Estetikte her yargı, zorunlu olarak varsayımsallık düzeyinde, bir niteliğin ya da bir değer belirlenmesiyle ilgilidir" (Timuçin, 2005, s. 49). Dolayısı ile inceleme sonucunda elde edilen veriler, aynı zamanda ele alınan eserin Theodor Adorno'nun estetik kuramı açısından değerini de ortaya koymuştur. Araştırma kuramsal ve betimsel bir araştırma olup, elde

edilen verilerin analizine yönelik herhangi bir bilgisayar programı bulunmamaktadır. Bu nedenle elde edilen veriler ve analizleri, uzman kişilerin görüşleri doğrultusunda tekrar gözden geçirilerek bilgisayar ortamına aktarılmıştır.

Bulgular

Adorno Estetiği Bağlamında Müzikte İçerik

Adorno ve Frankfurt Okulu düşünürleri sanatta toplumsallığı ve eleştireliliği savunurken, örneğin Neo-klasikçiler sanata ilişkin toplumsal-eleştirel yaklaşımı reddetmektedirler. Bu tür karşıtlıkların sanat akımları içerisinde sık sık baş gösterdiği görülür. Bu karşıtlık aslında bir “biçim-içerik” sorunu olarak değerlendirilmelidir. Sanatta biçim-içerik sorunu biçimin tözünde ne tür bir içeriğin bulunabileceği ile ilgilidir. İçerik (Content), ‘Eser ne söylüyor?’, ‘Besteci ne söylemek istemiş?’ sorularına yanıt arar.

Sanat kavramının anlamı gereği sanat eserinin içerisinde hem biçimin hem de içeriğin olması kaçınılmazdır. Özellikle plastik sanatlara ilişkin yapılan tartışmalarda hiçbir zaman içerik sanat eserinden soyutlanmamıştır. Ancak müzikte durum farklıdır. İçeriğin varlığının tartışıldığı tek sanat türü müziktir. Müziği bu tartışmalara iten şey plastik sanatlardan farklı olarak nesnel bir varolan olmamasıdır. Ancak metafizikçiler içeriğe ilişkin farklı bir yaklaşımı benimsemektedirler. Örneğin metafizikçi yaklaşımları ile bilinen Schopenhauer “müziğin olaylar dünyası ile bir ilgisi yoktur; müzik iradenin bir kopyasıdır” demektedir (aktaran: Fischer, 1995, s. 183). Neo-klasikçiler de içeriği, Platon’un ideaları gibi metafizikleştirmelerine karşı katı kuralcılıklarıyla biçimselliğin de tam ortasında yer almaktadırlar. Örneğin Stravinsky, Beethoven’dan bahsederken dönemin toplumsal koşullarının önemli olmadığını, önemli olanın yalnızca müzik olduğunu belirtmektedir. Müziği içerikten soyutlama durumu müzikte biçimi ön plana çıkarmakla beraber biçimsellik tehlikesini de ortaya çıkarmaktadır.

Hegel ise bu noktada farklı bir görüş belirtir. Hegel’e göre müziğin nesnel bir görünüşü olmamasına karşın mutlaka bir içeriği vardır. Üstelik bu içeriğin soyut bir anlatıma dönüşmesi, müzikal nesnenin sanatçıyı diğer sanat alanlarına göre daha özgür kılmasını sağlamaktadır (Fischer, 1995, s. 178-179). Adorno’nun bu konudaki görüşü tam olarak Hegel gibidir. İçeriğin varlığı kabul edildiğinde bu içeriğin sanatçının öznelliğinden kaynaklanması gereğince toplumsal gerçeklikten bağımsız olduğunu savunmak olanaksızdır. Nitekim eleştirel kuram da müziğin içeriğine ilişkin salt metafizik yaklaşımı kabul etmez. Eleştirel kuram sanat eleştirisini, eserin içerisindeki toplumsal özü bulma ve o özün toplumu nasıl algıladığı ile ilgili yoruma gitme yoluna başvurur. Adorno’da dâhil olmak üzere Frankfurt Okulu düşünürlerinin Neo-klasikçilere karşı bir tavır almalarının nedenlerinden biri de bu biçim-içerik tartışmalarındaki farklı bakış açılarıdır.

Adorno’nun müzik eserinin içeriği konusunda Hegel’in görüşlerini benimsediği görülmektedir. Yani Adorno’ya göre müzik eserinde içerik mutlaka vardır ve hatta besteci diğer sanat türlerindeki sanatçılara göre içeriği daha özgürce ifade etme olanağına sahiptir. Adorno’ya göre içerik diyalektik açıdan aydınlanmacı ve özgürleşimci olmalıdır. İçerik açısından aydınlanmacı ve özgürleşimci müzik

diyalektik çelişkiyi yansıtan müziktir. Marx'ın da dediği gibi diyalektiği oluşturan şey, çelişkili iki yanın birlikteliğidir (1978, s. 105). Bu birliktelik aynı zamanda çatışmayı da açığa çıkarır. Demek ki Adorno'ya göre aydınlanmacı ve özgürleşimci müzik içerisinde konformizmin olanaklarıyla şekillenmiş uyum ve armoniyi değil, çelişki ve çatışmayı barındırır.

Müzik eserinde içerik olarak aydınlanmayı ve özgürleşimi tehlikeye düşürecek iki unsur vardır. Bunlardan ilki dolayım, ikincisi ise olumlama.

Dolayımı bağlantılar kavramının bir kategorisi olarak görmek mümkündür. İçerik açısından ele alındığında bu tanımlama ters yüz etmek olanaklıdır. İçerik açısından dolayım, kavramlar bağlantısının bir kategorisidir. Olumlama ise Hegel'in tanımıyla, farklılıkların birliğini yani evrensel ve tikelin bireyselde birliğini sağlamak olarak tanımlanabilir (Reijen, 1999, s. 104). Daha sade bir deyişle olumlama, Adorno'nun savının tersine, diyalektik çelişkiyi ortaya koymak yerine uzlaşmayı sağlama, bütünü doğruluğunu savunma anlamlarına gelmektedir. Adorno, "Şahane mazlumların yüceltilmesi, sonuçta, onları mazlumlaştıran şahane sistemin yüceltilmesinden başka bir şey değildir" (2005, s. 29) derken sanatın bu görevini nasıl yerine getirdiğini ifade etmektedir.

Dolayım ve olumlama her şekilde kendisini ve alımlayıcıyı bir kavrama yönlendirir. Kavram ise ilişkiye girdiği olguları ideolojiye bağlar. Müziğin, içerisinde ütopya barındırmasına olanaklı kılan şey "dil"den bağımsız olmasıdır ya da kavramsız bir dili olmasıdır denebilir. Çünkü düşünce kavrama bağımlı bir edim ve kavram özdeşliğe muhtaç ise, düşünce yoluyla hakikate ulaşmak kavramların özdeşmezliğinden dolayı mümkün görünmemektedir. Bu bağlamda eleştirel kuramın felsefe eleştirisi bir "dil" eleştirisi olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Olumlama ve dolayım yoluyla kavrama ve ideolojiye bağlanan sanat eseri kendine yabancılaşır. Çünkü Adorno'ya göre ideoloji, gerçek olmayan yanlış bilinçtir. Zaten Adorno'ya göre sanatın görevi; ideoloji içerisinde görülmesi, duyulması engellenmiş, gizlenmiş olanı ortaya koymaktır (Jay, 2001, s. 216). Sanatın bir ütopya alanı yaratma gücü de buradan gelir. Sanat, bu misyonunu ancak özerkliği sayesinde gerçekleştirebilir. Adorno, "Sanatçı yüceltim yapmamalıdır" (Adorno, 2005, s. 220) derken, örneğin sanatın işçi sınıfının çıkarlarına hizmet etmesi gerektiğini savunan Ortodoks Marksistlerden bu noktada ayrılır.

Adorno, sanatta olumlamanın ve sanatla olumlamanın en belirgin işaretlerini kitle kültüründe görmüş ve kitle kültürünün bir yanılsamalar dünyası yarattığını belirtmiştir. Fetiş bir karaktere bürünmüş olan kültür ürünleri insana yaraşır bir dünya sunma savındayken, aslında varoluşun kötü ekonomik belirlenimini gizlemekte ve bunu insanları rahatlatıp uyuşturarak yapmaktadır (Adorno, 2005, s. 45).

Demek ki Adorno, içeriğin herhangi bir kavramı dikte etmesini ya da belirli bir ideolojik görüşü barındırmasını sanat eserinin başarısızlığı olarak tanımlamaktadır. Öyle ise sanat eseri, alımlayıcıyı edilgen duruma sokacak, onu yönlendirecek her hangi bir amaç taşımamalıdır. Bu nokta Kant'ın

“ereksiz ereklilik” ilkesine karşılık gelir. Sanat eseri erekli bir oluşum olarak kendi hareket ve yönelim noktasını kendi içinde taşır. Ancak sanat eseri aynı zamanda ereksiz olmalıdır, çünkü ereğe yönelen bir şey kendini hareket ettirecek noktayı kendi dışında bulur (Cassirer, 1996, s. 335). Adorno bu görüşü sanat eserinin kavramdan bağımsız olması gerektiğini belirterek dile getirmiştir. Adorno'ya göre ilgiden bağımsız olan nesnenin gücü tininden gelir (Soykan, 2000, s. 69). Her türlü kavramdan soyutlanmış olan sanat yapıtının içeriği “tin”dir.

Görüldüğü gibi Adorno'ya göre sanat eseri içerik açısından mutlak özerk olmalıdır. Bu özerkliği ise ancak dolayımama ve oluamlamadan kaçınıp kavramdan bağımsız kalarak gerçekleştirebilir.

İçerik Analizine Yönelik Model Önerisinin Öğeleri

Müzik eserinde içerik, belirli bir düşünceye dolayımama veya ideolojik oluamlamadan kaçınmak için kavramdan bağımsız olmalıdır. Müzik eserinin içerik bakımından bu niteliğe sahip olup olmadığını açığa çıkarmak için Feldman'ın dörtlü sınıflaması Adorno'nun estetik kuramı bağlamında ele alınarak ayrıntılı sorular geliştirilmiştir. Feldman'ın sınıflaması daha önce de belirtildiği gibi betimleme, çözümlleme, yorum ve yargı aşamalarından oluşmaktadır. Kırıçoğlu ve Stokrocki (1997), Feldman'ın bu yöntemini pedagojik açıdan önerilen bir yöntem olarak değerlendirmektedir. Mitler (1994), her basamağın çeşitli sorularla ifade edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu sorular öğrencilerin o eserle ilgili ayrıntılı bilgilere ulaşmasını sağlayacaktır. Gökay (2005) ve Boydaş (2004) resim alanında her basamak için sorulabilecek sorulara ilişkin bazı önermeler getirmişlerdir. Ancak müzik alanında bu konuya ilişkin herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Bu araştırmada, eserin içeriğinin ortaya çıkmasını sağlayan değişkenlere ilişkin sorular ortaya konmuştur. Ele alınan değişkenlerle ilgili araştırmacının öznel yorumlarını açığa çıkaracak ve bir yargıya varmasını sağlayacak sorulara yer verilmiştir.

Betimleme:

- Eser nedir?

Çözümlleme:

- Eserde kavrama gönderme yapan ifadeler nelerdir?

Yorum:

- Müzikal yapı ile kavram arasında ne tür bir ilişki vardır?
- Eser belirli bir kavrama dolayımlanmış mı?
- Eser belirli bir anlayışı olumluyor mu?

Yargı:

- Eser içerik bakımından kavramdan bağımsız mıdır?
- Eser içerik bakımından özerk midir?

Bülent Arel'in "Stereo Electronic Music No.1" Adlı Eserinin İçerik Analizi

Stereo Electronic Music No.1 yirminci yüzyılda ortaya çıkan çağdaş sanat akımlarının içinde yer alan elektronik müzik örneklerinden biridir. Stereo Electronic Music No.1 toplam 11 dakika 40 saniye uzunluğundadır. Seslerin notada karşılığı olmamasına karşın farklı ses kümeleri kullanımı ve ritmik yapılarıdaki değişimler bestecinin çeşitli müzik fikirlerini tasarladığını gösterir niteliktedir.

Arel'in Stereo Electronic Music No.1 adlı eserinde ses üretme tekniklerine ilişkin iki temel yöntemden yararlandığı görülmektedir. Bu yöntemlerden ilki granüler sentezleme, diğeri ise eklemeli sentezleme tekniğidir.

Elektronik müzik eserlerinin partiyonu olmamasına karşın ses yüksekliklerini ve yoğunluklarını gösteren sonogram grafikler sayesinde bestecinin ifade etmek istediği müzikal fikirlerin belirlenmesi mümkün olabilmektedir. Sesin yüksekliği frekans grafiği ile gösterilebilir. Frekans, sesin bir saniye içerisindeki titreşim sayısıdır. Frekans sayısı yükseldikçe ses tizleşir, frekans sayısı azaldıkça ses pesleşir.

Arel'in ortaya koyduğu yeni biçim geleneksel yapıyı olumlamayarak kitle kültürü kaygısından uzak olması bakımından hem besteciye özgür kılmakta hem de müziğin meta değeri ile değerlendirilmesi olanağını ortadan kaldırmaktadır. Müziğin ve bestecinin toplumsal düzen içerisindeki yerine ilişkin açığa çıkan her iki saptama da Adorno estetiği bağlamında otonom karakter taşıması yönüyle olumludur.

Eserin müzik malzemesinin tarihsel sürecin süzgecinden geçmemiş olması, onun toplumsal gerçekliğe dolaylanmasını da olanaksız kılmaktadır. Adorno, sistemin içerisinde yer alan eserlerin çarpık toplumsal düzeni sessizce onayladığını belirtmektedir. Stereo Electronic Music No.1'i mevcut toplumsal düzeni onaylamayan, bu gerçekliğin dışında yeni arayışlar içerisinde olan bir eser olarak değerlendirmek doğru olur.

Arel'in bir besteci olarak tutumunun, içinde bulunduğu yabancılaşma sonucunda açığa çıkan bir yenilik arayışı olduğu görülmektedir. Nitekim Arel, yaptığı çalışmaları en yakın besteci arkadaşlarının bile anlamadığını belirtirken içerisinde bulunduğu bu yabancılaşmayı açıkça gözler önüne serer. Bu yabancılaşma onu geleneksel müzik malzemesinden uzaklaştırmıştır. Ancak Adorno estetiği bağlamında içerik bakımından önemli bir sorun açığa çıkmaktadır. Stereo Electronic Music No.1'de sesin doğal yapısının değiştirilmesi yoluyla elde edilen seslerin besteci tarafından yan yana ya da üst üste birleştirilmesi yöntemi izlenmiştir. Sesin doğal yapısının değiştirilmesinde sesin doğasında var olan doğuşkanların çıkarılması ya da doğuşkanların katlanmasına ilişkin teknikler kullanılmıştır. Böylelikle ses efektleri olarak değerlendirilebilecek farklı tınlar elde edilmiştir. Ancak bu çalışma yöntemi sürecinde ses, kendi hakikatinden uzaklaşmaktadır. Yani sesin doğal yapısı üzerinde besteci tarafından belirli bir güç uygulanarak yapılan değişiklikler sonucunda ses kendi varlığından uzaklaştırılmaktadır. Bu uzaklaşma sesin kendisine yabancılaşması olarak tanımlanabilir. Yani besteci

ses üzerinde yaptığı değişikliklerle ikinci bir doğa oluşturarak sesi kendi varlığına yabancılaştırmaktadır. Bir başka ifade ile besteci tarafından sesin genleri ile oynandığı da söylenebilir. Stereo Electronic Music No.1 içerik bakımından Adorno estetiği bağlamında değerlendirildiğinde, toplumsal gerçeklikle uzlaşır bir tavır sergilememesi, toplumsal yabancılaşmayı açığa çıkarması bakımından olumludur.

Diğer taraftan elektronik müzikte bestecinin müziğin en temel malzemesi olan ses ile ilişkisi diyalektik bir ilişki değildir. Besteci egemen güç olarak sesi tahakküm altına almış, özünden uzaklaştırmıştır. Yani biçim ile öz birbirinden kopmuştur. Adorno, kavramın hakikatinden uzaklaşma durumunu özdeşlik kavramı ile tanımlar.

Adorno'ya göre estetiğin merkezinde bulunan kavram hakikattir. Oysa ikinci doğa içerisinde özünden uzaklaşmış olan sesin hakikat ile doğrudan bir etkileşim olanağı yoktur. Arel, toplumsal gerçeklikle uzlaşmayıp yenilik arayışına girerken, müzik malzemesini tahakküm altına alma yoluyla kendi egemenliğini ilan etmektedir. Bestecinin bu tavrı otonom olmakla beraber, baskın bir yapının hâkim olduğu otokrat (buyurgan) bir karakter sergilemektedir.

Bütün bu saptamalar ışığında Stereo Electronic Music No.1 adlı eser Adorno estetiği bağlamında içerik bakımından ele alındığında, bestecinin içinde bulunduğu yabancılaşmayı yansıtmaması bakımından olumludur. Ancak tek bir kişinin mutlak iktidarını tanımlayan "otokratizm" kavramına dolayımlandığı görülmektedir. Bu nedenle Stereo Electronic Music No.1'i tamamen kavramdan bağımsız, özerk bir eser olarak tanımlamak güçtür.

Sonuç

Müzikte içerik analizi yapabilmek için kuram ve yöntem olmak üzere iki temel bileşene ihtiyaç olduğu görülmüştür. Ele alınan kuram bağlamında yabancılaşma, olumlama, dolayım, özdeşlik gibi felsefi kavramların ele alınması gerekmiştir. Adorno'nun estetik kuramı ve Feldman'ın eleştiri yöntemi kullanılarak geliştirilen içerik analizi modelinde şu öğelere yer verilmiştir:

Betimleme:

- Eser ne anlatıyor?

Çözümleme:

- Eserde kavrama gönderme yapan ifadeler nelerdir?

Yorum:

- Müzikal yapı ile kavram arasında ne tür bir ilişki vardır?
- Eser belirli bir kavrama dolayımlanmış mı?
- Eser belirli bir anlayışı olumluyor mu?

Yargı:

- Eser içerik bakımından kavramdan bağımsız mıdır?
- Eser içerik bakımından özerk midir?

Stereo Electronic Music No.1'in içerik analizi sonucunda; bestecinin içinde bulunduğu yabancılaşmayı yansıması bakımından olumlu değerlendirilmekle beraber, seslerin doğal yapılarının değiştirilerek elektronik seslere dönüştürülmüş olması, bestecinin yeni ses materyali üretirken kendi ikinci doğasını yaratmış olması bakımından içerik açısından Adorno'nun estetik kuramına uygun bulunmamıştır.

Araştırmada yapılan eser incelemesi sonucunda, ortaya konulan modelin içerik analizi yapmak için uygun olduğu sonucuna varılmıştır. Bununla birlikte, ortaya konulan model ile müzik eserlerinin incelenebileceği; Adorno'nun estetik kuramının incelenmesi sonucunda belirlenen ölçütlerin müzik eserlerinin içerik analizinde kullanılabilirliği; eserlerin, estetik ölçütlerle değerlendirildiğinde içerikle ilgili niteliklerinin ortaya konulabileceği sonucuna varılmıştır.

Kaynaklar

- Adorno, T. W. (2005). *Minima moralia*. (Çev: Orhan Koçak ve Ahmet Doğukan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Adorno, T. W. (1973). *Negative dialectics*. (İng. Çev: E. B. Ashton). London: Routledge & Kegan Poul.
- Boydaş, N. (2004). *Sanat eleştirisine giriş*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Cassirer, E. (1996). *Kant'ın yaşamı ve öğretisi*. (Çev: Doğan Özlem). İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Feldman, E. (1970). *Becoming human through art*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Fischer, E. (1995). *Sanatın gerekliliği*. (Çev: Cevat Çapan). İstanbul: De Yayınları.
- Glasser, B. & Strauss A. L. (1967). *Discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Chicago: Adline.
- Gökay, M. (2005). *İlköğretim resim-iş eğitiminde çok alanlı sanat eğitimi yönteminin uygulanması*.
- Jay, M. (2001). *Adorno*. (Çev: Ünsal Oskay). İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Kırıçoğlu, O. & Stokrocki, M. (1997). *Ortaöğretim sanat öğretimi*. Ankara: YÖK/Dünya Bankası Milli Eğitimi Geliştirme Projesi Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitimi Yayınları.
- Marx, K. (1978). *Poverty of philosophy*. Moscow: Progress Publishers.
- Mitler G. A. (1994). *Art in focus*. Princeton: McGraw-Hill/Glencoe.
- Özsoy, V. (Ed.), *İlköğretim sanat eğitimi kuramları ve yöntemleri*. Ankara: GÖRSED Yayınları.
- Reijen, W. (1999). *Adorno bir giriş*. (Çev: Mustafa Cemal). İstanbul: Belge Yayınları.
- Rogers, J. N. (2001). *Theodor W. Adorno's poetics of dissonance: Music, language and literary modernism*. Unpublished doctoral dissertation, University of Pennsylvania, Philadelphia, USA.
- Soykan, Ö. N. (2000). *Müziksel dünya ütopyasına Adorno ile bir yolculuk*. İstanbul: Bulut Yayıncılık.
- Timuçin, A. (2005). *Estetik*. İstanbul: Bulut Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.